

TARIM ve MÜHENDİSLİK

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

■ ÇIKARKEN

Tarım ve Mühendislik

■ YORUM

Ziraat Mühendisleri Odası

■ Türkiye'de Su Ürünlerinin
Genel Durumu

Prof. Dr. Doğan Atay

■ Gıda Sanayi Genel Sorunları

Seyyar Borançılı

■ Türkiye'de Demokratik Halk
Kooperatifçiliği Uygulamaları

M. Hadi İlbaş

■ Türkiye'de Tarım Traktörlerinin Yıllık
Çalışma Süreleri

Yılmaz Eren

■ Alabalık Üretim Projesi Hazırlamada

Dr. M. Ali Canyurt

Dikkate Alınacak Faktörler

Doç. Dr. Atilla G. Albaz

YIL : 1 - SAYI : 1

TEMMUZ 1980

T. M. M. O. B.
Kütüphanesi

TARIM VE MÜHENDİSLİK

Temmuz - 1980

Yıl : 1 — Sayı : 1

TMMOB

Ziraat Mühendisleri Odası

Yayıdır.

Sahibi

TMMOB

Ziraat Mühendisleri Odası

Başkanı

SAMI DOĞAN

Sorumlu Yönetmen

Dr. SAİT KOCA

Yayın Kurulu

Tağı **TOKTAMIŞOĞLU**

Necdet **EDEŞ**

Mehmet **ERİK**

Dr. **Abdullah TAVMEN**

İdare Yeri

Ziraat Mühendisleri Odası

Selânik Cad. 26/12

Kızılay - Ankara

Tel : 17 01 51 - 17 30 30

Abone Koşulu

Yıllık 150.— TL.

Fiatri : 50.— TL.

İlân Koşulları

Arka kapak 15.000.—

İç kapaklar 12.500.—

İç sayfa tam 10.000.—

İç sayfa yarım 6.000.—

Yazılardan yazarları
sorumludur.

Basıldığı yer :

ŞARK MATBAASI

Şinasi Sokak No. 47/4

Tel : 11 02 31 - 11 16 91

Ç I K A R K E N

Sayın Meslektaşlarımız,

Dergimiz, ülke tarımının sorunlarını, çözüm yollarını, gelişen teknikleri, mesleğimizin sorunlarını dile getirmek, meslektaşlarımız arasındaki bilgi iletişimini sağlamak amacı ile yayın yaşamına başlamış bulunmaktadır.

Bilindiği gibi gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin en önemli sorunlarından biri tarımsal üretimin artırılması, kitlelerin açlıktan kurtarılarak, yeterli biçimde beslenmesidir. Gerekli olan tarımsal üretimi sağlayamayan ülkeler, besin maddeleri yönünden de dışa bağımlı duruma gelmektedirler. Günümüzde, besin maddeleri artık bir silâh haline gelmiştir.

Ülkemiz, teknik eleman gücü, dolayısı ile bilgi birikimi, toprak büyüklüğü ve iklim yönünden tarım potansiyeli en büyük ülkelerden biridir. Buna rağmen son yıllara kadar buğday, hâlen şeker ve yağ gibi besin maddeleri dış alımı yapan, soğanın fiyatının iki ay içinde 120 ile 20 lira arasında oynadığı bir ülke durumundadır.

Bunun başlıca nedenleri, ülke koşullarını dikkate alarak üretim plânlaması yapılmaması, toprak reformunun bilinçli olarak savsaklanması, konusunda yetişmiş teknik elemanların politik nedenlerle ilgisiz şekilde atanmaları, tarımsal araştırmalara yeterince ağırlık verilmemesi ve yayım hizmetlerinin ciddi olarak ele alınmamasıdır.

Ülke tarımına yayım yönünden bir katkısı olacak olan, "Tarım ve Mühendislik" adlı dergiyi çıkararak, Oda olarak üstlendiğimiz görevlerden birini daha yerine getirdiğimiz inancındayız. "Tarım ve Mühendislik" siz sayın meslektaşlarımızın ilgisi ile yürüyecek ve gelişecektir. İlginizi bekler, saygılar sunarız.

Tarım ve Mühendislik

ÖZDERYA YEM SANAYii
ve
TİCARET KOLL. ŞTi

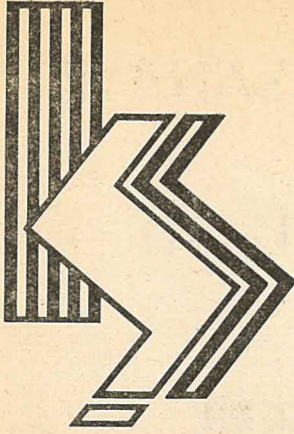
YETİŞTİRME SİZDEN

YEMİNİZ
ÖZDERYA'DAN

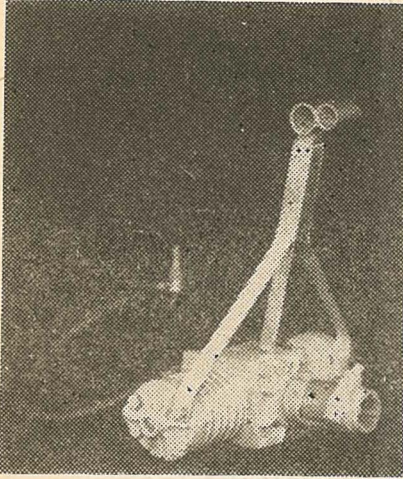
- ★ HER TÜRLÜ YEM
- ★ KALİTELİ ÜRETİM
- ★ YÜKSEK RANĐIMAN
- ★ BOL ÜRÜN

Eski Meram Yolu üzeri Mahrukatçılar Sanayii arkası - KONYA
P.K. 313 Telg : ÖZDERYA

Müdür	14 307
Tel : Ticaret	13 950
İşletme	11 871

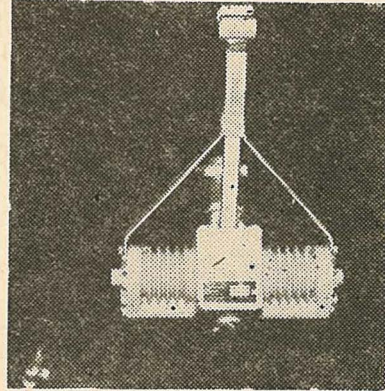

ŞENEL KOMPRESÖR SANAYİİ

**MEKANİK
TRAKTÖR
KOMPRESÖRLERİ
GRES POMPASI**

- Çift Silindir
- Alüminyum ve Pik gövde
- Her marka traktör için

ŞENEL KOMPRESÖR SANAYİ

SANAYİ ÇARŞISI ŞENEL SOK. NO. 44 ESKİŞEHİR

TEL : 16 734 - 19 469

KIRK YILDIR GÜNDEMDEKİ KONU :

HAYVANCILIK

Birinci, İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarından hayvansal ürünlerin yıllık ortalama artış hedefi sırasıyla yüzde 5,6 - 4,8 ve 4,9 olarak öngörülmüş iken g e r ç e k l e ş i m e 2,6 - 4,0 ve 4,7 oranında olmuştur.

Tarımsal üretim içinde hayvancılığın payının artması tarımda yapısal değişikliğin bir sonucu olarak öngörülmüş ise de arzulanan düzeye ulaşamamıştır. Nitekim üçüncü beş yıllık kalkınma planı dönemi sonunda, tarımsal üretim değeri içinde bitkisel üretim yüzde 57,7, hayvansal üretim yüzde 37,9, ormancılık yüzde 3,6 ve su ürünleri ise yüzde 0,2 değerinde bir paya sahiptir.

Tarımsal üretim değeri içinde hayvancılığın almış olduğu bu pay gelişmiş ülkelere göre çok azdır.

1977 yılında tarımsal üretim değeri içinde hayvancılığın payı hedef olarak yüzde 35,0 olarak öngörülmüş iken yüzde 37,9'a çıkararak plan hedeflerini aşmıştır. A n c a k bu durum tarımın bünyesindeki değişiklikten değil, 1977 yılında bir önceki yıla göre bitkisel üretimin yüzde 1,3 oranında düşmesi ve tarımsal üretimdeki göreceli fiyat yapısının hayvancılık sektöründen yana gelişme göstermesinden ileri gelmiştir.

III. BYKP'ında toplam et üretimi 979,7 bin tonu bulmuş olup bu miktarın 794,3 bin tonu kırmızı et, 185,4 bin tonu tavuk etidir. Bu etlerin yıllık ortalama artış yüzdesi sırasıyla 5,9 ve 7,6 oranındadır. Süt üretimi yılda yüzde 5,8 artışla 4,8 milyon ton, yumurta yüzde 6,2 artışla 183,2 bin ton, yapak, tiftik ve kıl yüzde 3,9 artışla 88,8 bin tonu bulmuştur.

1972 yılında kişi başına ortalama et tüketimi 18,5 kg., süt tüketimi 9616 kg, yumurta tüketimi 3,6 kg iken 1977 yılında et tüketimi 22,0 kg, süt 113,5 kg, yumurta ise 4,3 kg ma ulaşmış bulunmaktadır.

Ulaşılan bu tüketim düzeyleri halkımızın yeterli ve düzenli beslenmesi için gerekli düzeylerin çok altında bulunmaktadır.

1972 yılında sığırların yüzde 9,3'ü saf ve melez kültür ırkı soylarından oluşurken bu oran III. BYKP'nı dönemi sonunda ancak 13,3 düzeyine ulaşabilmiştir. Mevcut koyun sayısı içinde merinos koyunu ise ancak yüzde 2,6 gibi çok düşük bir paya sahip bulunmaktadır.

IV. BYKP'nın 1980 yılı programında belirtildiğine göre 1978 yılında 201 bin sığırdı ve 131 bin koyunda yapay tohumlama uygulanabilmiştir. Yetiştiricilerin iyi nitelikli damızlık gereksinimi; dış alımın sınırlı kalması ve kamu kurumlarının yetersiz üretimi nedeniyle karşılanamamıştır. Çeşitli hastalıklara karşı 75 milyon aşılama -- ilâçlama yapılmış, 52 bin hayvan muayeneye tabi tutulmuştur. Gerek şap aşısı üretimi ve gerekse aşılması ihtiyacın gerisinde kalmıştır.

Geride bıraktığımız üç plân döneminde; toplumun sağlıklı ve dengeli beslenmesi, hızlı nüfus artışının yarattığı talep ve hayvansal ürünlerin dış satım potansiyeli vb. nedenlerle hayvancılığın geliştirilmesine verilen öneme rağmen, neden arzu edilen hedeflere ulaşılamamaktadır? Kuşkusuz bu durumun; halâ hayvan varlığımız içinde düşük verimli yerli hayvanların büyük çoğunluğu oluşturması, çok çeşitli bulaşıcı ve salgın hastalıkların sürüp gelmesi, çayır - mer'a alanlarının tarıma açılması, mevcut mer'aların düzensiz kullanılması, yem bitkileri üretiminin istenilen düzeyde arttırılmaması gibi gelişmeyi engelleyen nedenleri vardır. Ancak günümüze kadar bu engellerin aşılamaamadaki asıl engel yetişmiş insan gücünün yerrinde ve yeterince kullanılamamasıdır. 1937'lerle beri süregelen bu istihdam biçimi ve personel çalıştırılmasındaki duplikasyonların bedelini ülkemiz halkı ödemek zorunda kalmıştır.

Üniversitelerin müfredat programları ile bilim dalları sınıflandırılmakta, buna göre meslek adamları yetiştirilmektedir. Kuşkusuz üniversite eğitiminden sonra kazanılan nitelik ve formasyonlara uygun olarak kamu kesiminde de personelin istihdamı zorunlu ve gereklidir. Bu husus modern sevk ve idarenin ilk ve en önemli koşullarından biridir. Ülkemizde 60 bin hayvana sağlık yönünden bir veteriner hekimin düştüğü dikkate alınırsa, hayvan sağlığı yerine başka alanlarda veteriner hekim çalıştırılmasının ne büyük bir savurganlık olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bu nedenledir ki Türkiye'de salgın ve bulaşıcı hastalıkların sonu bir türlü gelmemektedir.

Bu konuda, 1968 Türkiye Birinci Hayvancılık Kongresinde, Prof. Dr. Hasan Başkaya "Hayvancılığımızın Kalkınmasında Hayvan Sağlığı Hizmetlerinin Önemi" konulu tebliğinde şu görüşlere yer vermektedir :

— "Devlet istatistikleri incelendikte, hayvan hastalıklarının yurt ekonomisinde yaptığı zararların büyüklüğü korku vericidir. İnsan yönünden Zoonos hastalıklarının yarattığı tehlike memleketimiz için ayrı bir önem taşımaktadır.

Türkiye'de veteriner hizmetlerinin önemini kavrayabilmek için o kadar derinliğine inmeye lüzum yoktur. Örneğin Şap, Tuberculose, Brucel-

lose, Koyun Çiçeği, Mallens ve Anthrax gibi bir kaç hayvan hastalığının yurt ekonomisinde ve insan sağlığında yaptığı zararları ortaya koymak konunun açıklanmasına yeterlidir”.

— “Bu gün memleketimizde de serbest veteriner hekimlik yeterli olmasa bile çalışma sahasına sahiptir. Özlemini duyduğumuz serbest veteriner hekimlik memleketin kültür seviyesinde, hayvan değeriyle sıkı sığıya alâkalıdır. Yaşama standardı ve kültür seviyesi arttıkça veteriner hizmetlerinin önemi de artmaktadır.

Büyük yatırımlar yapılarak dışarıdan kıymetli damızlıklar ithal edilip Devlet Çiftlikleri kurdurarak veya özel teşebbüs teşvik edilerek yüksek randımanlı hayvan nesilleri üretilebilir. Kıymetli damızlıklardan gereği gibi faydalanmak, verimlerinin devamlılığını sağlamak ancak hastalıklarını kontrol altında tutmakla mümkün olur.”

Söz konusu kongreye “Türkiye Hayvancılığının Gelişmesini Engellenen Önemli bir Faktör Olarak Paraziter Hastalıklar” konusunda bir tebliğ sunan Prof. Dr. M. Mihri Mimioğlu; parazitlerin hayvanlarımıza dolayısıyla ulusal gelire yaptıkları zararı genel olarak ve 1960 yılındaki tesbitlerine göre şöyle açıklamaktadır.

“Mezbahalarda imhadan	2 579 922 TL.
Koyun ve keçilerde verim düşüklüğü	641 858 880 TL.
Sığır ve mandalarda verim düşüklüğü	342 500 000 TL.
Tavuklarda verim düşüklüğü	93 600 000 TL.
Tek tırnaklılarda ölümlerden”	36 000 000 TL.

olmak üzere toplam 1 116 538 802 liralık paraziter hastalıklardan ulusal ekonomi zarar görmüştür.

1970 yılında düzenlenen Türkiye İkinci Hayvancılık Kongresinde, Prof. Dr. Ömer Ertürk “Yurt Hayvancılığının Kalkınmasında Salgın Hastalıklarla Savaş ve Kontrolün Önemi” konusunda sunmuş oldukları tebliğde; örgütlenme ve veteriner hekim gereksinimi hakkında şu fikirlere yer vermektedir :

“Salgın hayvan hastalıklarının çıkmasını önlemek ve epidemilerde hastalığı süratle söndürme tedbirlerini almak için bölge veteriner teşkilâtı kurulmalıdır. Bu teşkilâtın hastalık yerine süratle ulaşabilmesi ve zamanında gerekli tedbirleri alabilmesi için motorlu vasıtalarla donatılması ve kadrosunda yeter sayıda veteriner hekime yer verilmesi lâzımdır.

Halihazırda memleketimizde devlet sektöründe, çalışan sivil - asker veteriner hekim sayısı 1262 kadardır. Buna göre bir veteriner hekimin sağlığını korumak zorunda bulunduğu hayvan miktarı 60.000 kadardır. FAO tarafından yayınlanan raporda (1961) gelişmekte olan ülkelerde bir veteriner hekim için en çok 25.000 hayvanın sağlık kontrolünü yapabileceği açıklanmıştır.

Bu duruma göre memleketimizdeki veteriner hekim sayısının bir kaç yılda 3 bine çıkarılması zarureti ile karşı karşıya bulunmaktayız. Bu noksanlığı gidermek için yeni açılacak İstanbul ve Elâzığ Veteriner Fakültelerinin bir an evvel faaliyete geçirilmesi yanında İzmir Ege Üniversitesine bağlı yeni bir Veteriner Fakültesi ile Van'da da bir Veteriner Fakültesi açılması zorunludur.”

1974 yılında düzenlenen Türkiye Dördüncü Hayvancılık Kongresinde de veteriner Hekim Sn. Hidayet Karaer, “Salgın Hayvan Hastalıklarının Ekonomimizde ve Dış Ticaretimizdeki Olumsuz Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler” konuu tebliğinde :

“Yapılan incelemelere göre yurdumuzda tüm salgın ve paraziter hayvan hastalıklarının meydana getirdiği telefât ile et, süt, işgücü gibi verim düşüklüklerinden mütevellit milli gelir kaybı yılda 5 MİLYAR lirayı bulmaktadır” diyerek konunun önemini açık bir şekilde vurgulamaktadır.

Diğer bazı çevrelere göre salgın ve paraziter hastalıklarla birlikte, hayvancılığımızın geliştirilmesinde izlenen yanlış politika ve yöntemlerden dolayı oluşan kayıplar daha büyük boyutlara ulaşmaktadır.

Buna göre :

Et kaybindan zarar	2 milyar	52 milyon TL.
Süt kaybindan zarar	2 milyar	685 milyon TL.
Yapak kaybindan zarar		135 milyon TL.
Yumurta kaybindan zarar		750 milyon TL.
Yakılan gübre kaybindan zarar		900 milyon TL.
Yavru verimi düşüklüğünden zarar		300 milyon TL.
Canlı hayvan naklinden zarar		67 milyon TL.
Erkek kuzu kesiminden zarar		280 milyon TL.

olmak üzere her yıl en az 10 milyar liralık bir kayıp meydana gelmektedir.

Bu gün ülkemizde modern tavukçuluk hızla gelişmektedir. Başta Ege ve Marmara Bölgeleri olmak üzere hemen tüm bölgelerde modern tavukçuluk işletmelerinin sayısı hızla artmaktadır. Bu işletmelerde nitelik ve nicelik yönünden değeri çok yüksek damızlıklar bulunmaktadır. Her türlü olanaklara sahip bu işletmelerde dahi bir kaç günde salgın ve bulaşıcı hastalıklardan binlerce tavuk - piliç ve civciv ölüyor, işletmeler ve dolayısıyla ülkemiz milyonlarca liralık kayba uğramaktadır. Hangi hastalık için hangi aşığı zamanında ve yeterince üreterek hayvanlarımıza aşılama yapabiliyoruz.

Yine bugün ülkemizde kültür ırkı bir damızlık ineğin fiyatı 110 - 120 bin lirayı bulmuştur. Bu kadar yüksek bedelle damızlık satın alarak hayvancılık yapan çiftçilerimiz için hastalık ne büyük bir sorun olmaktadır.

1978 yılında yüksek nitelikteki hayvan varlığımız toplam hayvan varlığımız içinde yüzde 14,5 oranına ulaşmış bulunmaktadır.

Gerek tavukçulukta ve gerekse sığırcılıktaki bu durum; geçmiş yıllara göre kıyaslanmayacak ölçüde veteriner hekimlik hizmetlerine büyük önem kazandırmıştır.

Değişen yeni koşulların doğal bir sonucu olarak dünden çok farklı bir biçimde veteriner hekimlerimize serbest çalışma ortamı hazır durumdadır. Kamu kesiminde veteriner hekimlik yapanlar ise haralarda çalışan diğer veteriner hekimlerden çok farklı maddi olanaklara kavuşmuşlardır. Bugün yetiştiricilerimiz, hastalıklardan koruma, aşılama, muayene, teşhis ve tedavi için tatminkâr ücret ödeyebilmektedirler.

Yavaşta olsa üstün nitelikli hayvanların giderek artması hayvanla birlikte hayvansal ürün fiyatlarındaki yükselme, hayvancılık gelirindeki artışlar nedeni ile yetiştiriciler veteriner hekimlik hizmetlerine büyük önem vermektedirler. Ve bu gün ülkemizde de veteriner hekimlik meslek olarak yerini bulmuştur. Bu durumdan dolayıdır ki Veteriner hekimlerimizin büyük bir çoğunluğu hekimlikle ilgili görevlere atamalarını ısrarla istemektedirler. Kanımızca bu olumlu gelişmenin önüne geçmekte mümkün değildir.

Ülkemizde damızlık gereksinimi giderek artmaktadır. Bu gereksinimin karşılanmasında yalnız saf kültür ırkları üzerinde de durulmamalıdır. Bu nedenle yapay tohumlama hızla geliştirilmelidir. Yılda 200 bin sığırın, 130 bin koyunun yapay olarak tohumlanmasıyla hayvanlarımızın genotiplerinin iyileştirilmesinin ne kadar zamanda gerçekleştirilebileceği açıkça ortadadır. Aslında sadece yapay tohumlamayı hızlandırmakta da olumlu bir sonuçta ulaşılamaz. Yapay tohumlamayla elde edilen usuller üzerinde yapıla-

cak seleksiyon çalışmaları hizmetin odak noktasıdır. Bu alanda veteriner hekimlerle birlikte zooteknist Ziraat Yüksek Mühendislerinin yapacağı işbirliği kaçınılmaz bir zorunluluktur.

lke hayvancılığının geliştirilmesi hiç kuşkusuz ıslah, besleme, bakım, yetiştirme teknikleri ve hastalıklarla savaş ile mümkündür. Bu hizmetleri meslek nitelik ve formasyonları ile yapacak prsonel de vardır. Kimin hangi hizmeti nasıl yapacağı da bilimsel olarak saptanmıştır.

Bu gerçekler dikkate alınarak meslekler arasında gerekli uyum ve işbirliği sağlanmadıkça ülke hayvancılığının buğne kadar olduğu gibi geliştirilmesi söz konusu değildir.

ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

TÜRKİYE'DE SU ÜRÜNLERİNİN GENEL DURUMU

Prof. Dr. Doğan ATAY (*)

Su Ürünlerinin Ekonomik Önemi

Dünya nüfusu her 35 yılda iki katına ulaşmaktadır. Nüfus artışının meydana getirdiği gıda yetersizliği günümüzün başlıca sorunlarından biri olmakta ve hergün biraz daha önem kazanmaktadır. Kültür, elverişli arazilerin en iyi yöntemlerle işlenmesi ile dahi gelecek yüzyılda nüfusun beslenmesi mümkün olamayacağı bildirilmektedir. Bu nedenle yarının insanların sularda üretilen gıdalarla besleneceklerine inanılmakta ve bu yöndeki çalışmalara önem verilmektedir.

Günümüzde, kimi ülkelerde sağlanan başarılar bu konuda bizlere ışık tutmaktadır. 1975 yılında yetiştiricilik yolu ile Dünyada 5 milyon ton su ürünleri elde edilmiştir. Bu üretimin 1985 yılında 13 milyon tona 2000 yılında 30 milyon tona ulaşacağı beklenmelidir.

Türkiye'de Su Ürünleri Üretiminin Durumu

Yurdumuz, denizleri, gölleri, akarsuları, barajları ve göletleriyle pek çok ülkeye göre şanslı sayılabilecek doğal su kaynaklarına sahiptir. Buna karşın yıllık balık üretimi senelere göre 150-250 bin ton arasında değişmektedir. Birçok gelişmiş ülkede birey başına balık tüketimi 40 ile 60 kg. arasında iken bu değer ülkemizde 4-5 kg. dolaylarındadır. Hatta ülkemizin özellikle kırsal kesimlerinde halkın önemli bir bölümü ömür boyu hiç balık yemez. Halbuki sağlıklı bir beslenme bakımından üzerinde de önemle durulması gereken bir konudur.

Su Ürünlerinde Gelişim

Ülkemizde Su Ürünlerinin önemi 22.3.1971 tarih ve 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu ile benimsenmiştir denebilir. Bu kanunla Su Ürünlerinde üretim, araştırma, eğitim, yayın ve teknolojik hizmetlerin tek elde toplanması ve örgütün üretici potansiyeli olan Tarım Bakanlığında kurulması ön görülmüştür.

Yasa gereğince Su Ürünleri örgütü Tarım Bakanlığında önce Daire Başkanlığı şeklinde kurulmuş ve sonra da Genel Müdürlük haline getirilmiştir. Kuruluşundan itibaren taşra örgütünü tamamlamaya çalışan Genel Müdürlüğe bağlı 10 Bölge ve 4 İl Müdürlüğü ve iki araştırma istasyonu bulunmaktadır.

Su Ürünleri Yasasının çıkışını takiben özel ve kamu kuruluşlarında su ürünleri üretim üniteleri kurulmağa başlanmıştır. Bu güne kadar iç sularda

(*) Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

ruhsatlı 48 Alabalık, 32 Sazan ve 8 kombine balık üretimi tesisi ve ruhsatsız 24 adet işletme bulunmaktadır. Bunların ne kadarının üretime geçtiği, inşa veya proje durumunda olduğu bilinmemektedir. Denizde balık üretimi amacıyla 9 proje Su Ürünleri Genel Müdürlüğünden onay almıştır.

Üniversitelerimiz su ürünlerine ilişkin araştırma ve eğitim faaliyetlerinde öncülük edememiş, özel ve kamu kuruluşlarındaki faaliyetleri geriden takip etmiş ve ilgili kuruluşları, su ürünleri formasyonuna sahip elemanlarla ve yeterli bilgi akımı ile destekleyememiştir.

Buna karşın Ziraat Fakültelerinde Su Ürünleri Kürsü ve Bölümlerinin, Veteriner Fakültelerinde Su Ürünleri Balıkçılık ve Av Hayvanları Kürsülerinin, Ege Üniversitesi Fen Fakültesinde Biyolojik Oseanografi ve Botanik Bölümleri ve O.D.T.Ü. Deniz Bilimleri Bölümünün geç de olsa kurulmuş olmaları sevindirici olmuştur.

Su ürünlerinin yasal, örgütlenme ve eğitimdeki bu gelişmeler henüz üretimde artış sağlamaya etkili olamamıştır. Buna en başta Su Ürünleri Genel Müdürlüğünde çalışan yurt dışında ve yurt içinde yetişmiş elemanların bu dönemde sık sık hükümet değişimleriyle görevden alınmaları ve dolayısıyla balıkçı ve üreticilere gerekli bilgi ve hizmetin götürülemediği olması neden olmuştur.

Diğer taraftan yasal dayanağı olmayan Çevre Müsteşarlığının kurulması, ölü doğmuş bir kuruluş olmasına rağmen hizmette tedahüle ve dolayısıyla Su Ürünleri Genel Müdürlüğündeki su kirliliğine ilişkin çalışmaların yavaşlamasına neden olmuştur.

ÜRETİMİ ARTIRICI TEDBİRLER

1. Yasal Düzenlemeler

1.1. Örgüt Yasası

1380 sayılı Su Ürünleri Yasası önemli bir çok etkinlikleri Su Ürünleri Örgüt Yasasına bağlanmıştır. Bu nedenle daha önce hazırlanıp Bakanlıkların görüşüne sunulan 1-2 bakanlık hariç tüm bakanlıkların görüşleri alınmış bulunan Su Ürünleri Örgüt Yasası ivedi olarak çikartılmalıdır.

1.2. Su Ürünleri Tüzüğü

Su Ürünleri Tüzüğü'nün uygulanmasında önemli bir çok aksamalar olmaktadır. Bu konuda başlatılmış çalışmaların hızla tamamlanması gerekmektedir. Tüzük ekindeki su kirlenme standartları Dünya Sağlık Örgütü ile birlikte yapılan çalışmalara göre yeniden düzenlenmelidir.

1.3. Koruma Kontrol Yönetmeliği

1380 sayılı yasaya göre su ürünleri koruma kontrol örgütü kurulması gerekmektedir. Bu örgütün görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen bir yönetmeliğin ivedi hazırlanıp yürürlüğe konulması ve kooperatiflerle birlikte koruyucu önlemlerin alınması gerekmektedir.

1.4. Av Yasakları Sirküleri

Su Ürünleri Tüzüğüne göre her yıl yayınlanan Av Yasakları Sirküleri Genel Müdürlükte birkaç kişi tarafından hazırlanmak yerine, balıkçı kooperatifleri, Üniversite ve Genel Müdürlük temsilcilerinden oluşan komisyonlarca düzenlenmelidir.

2. Teknik Tedbirler

2.1. Avlanma Yöntemlerinin Geliştirilmesi

Balıkçılarımız halen, babadan görme teknikle balık avlamakta ve verim düşüktür. Bunun için balıkçılarla iç içe çalışmalar yapıp Türk ve yabancı uzmanlarla balıkçıların av mevsimi dışında eğitilmelerine ve üretime kadar sorunlarını çözebilecek şekilde güçlü kooperatifler haline gelmelerine yardımcı olmak gerekir.

2.2. Balıkçı Gemilerine Telsiz Verilmesi

Balıkçı gemilerimiz telsiz kullanma yasağı nedeni ile sınırlı bölgede avlanma yapabilmekte, balık bolluğunda diğer gemilerle ilişki kuramamakta ve avlanma verimi çok düşük olmaktadır. Ayrıca, denizde her hangi bir tehlikede yardım isteyememekte, kendi kaderlerine terkedilmektedirler.

2.3 Ağ İhtiyacının Karşlanması

Balıkçıların en önemli sorunlarından biri ağ ihtiyacıdır.

Ülkemizdeki ağ fabrikaları ağ üretmek üzere yurt içinden ve dışından temin edilen ham materyalin büyük kısmını ağın dışında başka üretim kaynaklarına aktarmaları nedeniyle balıkçıların ağ ihtiyacı karşılanamamakta ve dolayısıyla balık üretimi düşmektedir.

Ağ üretimini teşvik edici ve mevcut fabrikaların ağ yapımı için aldığı ham materyali ağ üretiminde kullanmalarını sağlayıcı önlemler alınmalıdır.

2.4. Suları Kirletenlere Mücadele Açılmalıdır

Su kirliliği su ürünleri üretimini sınırlandıran en önemli faktörlerden biridir. Yasal bir dayanağı olmadan kurulmuş ve yetkileri belirsiz olan Çevre Müsteşarlığının devreye girmesi ve suları kirleten kuruluşların parti kanallarıyla baskıları Su Ürünleri Genel Müdürlüğünün suları kirletenlerle

mücadelesini geriletmiştir. Üretimi artırmak için mutlaka yasa ile verilen kontrol yetkisini kullanmak, laboratuvarlar açmak ve bu konuda eleman yetiştirmek zorunludur.

2.5. Dalyanların Islahı

Türkiye'de halen 40 kadar dalyan mevcut olup ve bu kadar da yeniden dalyan yapılmağa uygun alan bulunmaktadır. Halen bunlardan 21 adedi faal olup sadece ilkel yöntemlerle avcılık yapılmakta olduğundan üretim çok düşüktür. Üretimi artırıcı çalışmalarla bugünkü üretimi en az birkaç katına çıkarmak mümkündür. Bu nedenle üretimi teşvik edici projeler düzenlenerek avlak olmaktan kurtarıp üretim ünitelerine dönüştürülmelidir.

2.1. Balık Yetiştiriciliği Teşvik Edilmelidir

Balıkçılığı gelişmiş ülkelerde artık balıkçılık avcılıktan çıkarılıp ziraati yapılmakta ve denizlerde çiftlikler kurulmaktadır.

İç sularda doğal şartlarla hektardan 25-50 kg. balık elde edilirken balık ziraati ile uygulanan tekniğe bağlı olarak 500 kg. ile 10.000 kg. arasında balık üretilmektedir. Bu geliri en iyi tarım bitkisinden almak mümkün değildir. Halbuki balık ziraati tarıma elverişli olmayan alanlarda yapılarak milli ekonomiye katkı çok artırılabilir.

Genel Müdürlük kültürü kolay yapılan mersin balığı, deniz alabalığı, kefal, yılan balığı, aynalı sazan ve alabalık üretimini teşvik edici örnek olucu, damızlık yavru ve yumurta temini tesisleri kurmalıdır.

3. Kredi

Su ürünleri Genel Müdürlüğünün balıkçı yanında etkinliğini artırmak ve üretimi teşvik için su ürünleri kredilerinin kullanılmasında Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, D.P.T. ve Ziraat Bankası arasında protokol düzenlenmelidir.

Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü, D.P.T. ve Ziraat Bankası arasında düzenlenen ve bu sene yürürlüğe girecek olan protokol örnek alınmalıdır. Şeker Şirketindeki Ziraat Yüksek Mühendisinin başarısı kredi ile köylüye gidebilmesindedir.

Ziraat Bankasının balıkçılık girdilerini kapsayan kararname günün koşullarına göre yeniden düzenlenmeli veya bir balıkçılık bankası kurulmalıdır.

4. Eğitim

Genel Müdürlüğün yeni kurulmuş olması nedeniyle bu konuda yetişmiş eleman yetersizdir. Bu nedenle Genel Müdürlük,

1. Kendi elemanlarını ve balıkçıları eğitici kurs ve seminerler düzenlemelidir. Bu maksatla Tarım Meslek Okullarından uygun olanları su ürünleri eğitim merkezleri haline dönüştürülmelidir.

2. Elemanlar uzmanlaştıkları konularda değerlendirilmelidir. Hükümet değişimleri ile konuyu bilen sınırlı elemanın görevden alınmaları veya saf dışı bırakılmalarıyla, balıkçıya hizmet götürmek ve başarılı olmak mümkün değildir.

3. Yayın hizmeti geliştirilmelidir. Konunun yeni oluşu ve bu konuda eğitim_e yeni geçildiğinden su ürünlerine ilişkin yayın son derecede sınırlıdır. Balıkçıların okuma ve öğrenme taleblerini Genel Müdürlük karşılamamaktadır. Su Ürünleri Dergisinin sadece Genel Müdürler değıştikçe resimleri konmak için bir defaya mahsus olmak üzere basılmasıyla yayın hizmetinin yapılabileceği ve bilgi akımının ilgililere iletilebilmesi mümkün değildir.

KULUSAN

Kulu Yem ve Un Sanayii A.Ş.

- **Bol verim**
- **Bol kazanç**

Kulusan yemleri ile sağlanır.
Yenlerimiz kalitede istikrarın simgesidir

Adres : KULUSAN Kulu - Konya Tel : 119

GIDA SANAYİİ GENEL SORUNLARI

Seyyar BORANÇILI

Zir. Yük. Müh.

A) Dünyadaki Durum (1979 sonunda)

1 — Tarım ürünleri genel üretimi 1978'e göre % 6, uzun süreli trente göre % 5 düşmüş, buna karşılık artan nüfus sebebiyle tüketim % 7 artmıştır.

2 — Dünya piyasalarında gıda fiyatları ve petrolün açık etkisiyle taşıma bedelleri artmış, kötü beslenen nüfus 400 milyonu aşmıştır.

3 — Gelişmiş ülkelerde (Özellikle Kuzey Amerika'da) stoklar artarken, dünya gıda ticaretindeki payları % 70'e yükselmiş, buna karşılık gelişmekte olan ülkelerde artan nüfusa oranla tarımsal üretim düşmüş, dünya gıda ticaretindeki payları % 30'a inmiş, dış ödemeler dengelerindeki açıkları giderek büyümüştür.

4 — Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sosyo-ekonomik dönüşümler sonucu sosyal gruplar arasındaki ekonomik farklılıklar giderek artmış ve sosyal birçok sorunlarla huzursuzluklar belirmiştir. Geri kalmış ülkelerde ise temel gıda maddeleri yeterince karşılanamadığı için fert başına gıda tüketimlerinde giderek azalmalar olmuştur.

5 — Gelişmekte olan ülkelerdeki sanayileşme, kırsal alanlardan kentlere göç, kentlerin sağlıksız büyümesi, gıda sanayiinin de hızlı bir gelişimini gerektirmektedir.

6 — Ödemeler dengesindeki açıkların dışsatımlarla kapatılması için alınan devalüasyon kararları, gıda fiyatlarını yükseltmekte, gıda sanayii girdileri, hammaddeleri ve gıda alımlarının karşılanması için ödenen dış paraları ödemeler dengesinde yeni açıklar meydana getirmekte, karaborsacılık ve istifçilik hareketleri körüklenmekte, sosyal denge bozulmakta, huzursuzluk artmaktadır.

7 — Dolayısıyla, 1979 yılı sonunda, gelişmekte olan ülkelerin dışa, gelişmiş ekonomilere bağımlılığı giderek artmıştır.

8 — Gelişmekte olan ülkelerde tarımsal üretim, doğanın koşullarına bağımlı olmaktan kurtarılamamış, mekanizasyona gidilememiş, finansman ve üretimden tüketime örgütlenme zincirleri kurulamamıştır.

9 — Gelişmekte olan ülkelerde eğitim yetersizliği de, zaten sınırlı olan kaynakların elverdiğiyle en iyi beslenmeye ulaşılamamıştır.

B) Ülkemizdeki Durum

1 — Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan genel analiz ülkemiz için de aynen geçerlidir. Ayrıca ülkemiz koşullarıyla ilgili detaylar aşağıda özetlenmiştir :

2 — Tarımsal üretim için **gübreleme, ilaçlama, daha iyi tarım yöntemlerinin** kullanılması gibi girdiler öz kaynaklarımızdan yeterince sağlanamamaktadır.

3 — Dış satımların yetersizliği, dış kredi imkânlarının sınırlı oluşu diğer sanayi tüketim mallarına yapılan büyük dış ödemeler ve petrol giderleri, ana tarımsal girdi üretim tesislerimizi kurmamızı engellemektedir.

4 — İlaç, mekanizasyon, araç ve gereçlerin yetersizliği, hatalı kullanımlar, ulaşım, depolama, değerlendirme tesislerinin de yetersiz oluşu % 60'a varan gıda kayıpları yaratmaktadır.

5 — Kaçak hayvan kesimi, et entegre tesislerinin yeterince kurulamamış olması, yeterince değerlendirmeye engel ve % 20'ye varan gıda kayıplarına neden olmaktadır.

6 — Süt sanayiinin ve üretiminin yeterli düzeye getirilememesi ve aylara dağılımındaki dengesizlikler önemli gıda kayıpları meydana getirmektedir.

7 — Yaş meyve ve sebze değerlendirme, işleme, paketlenme ve depolama tesislerinin yetersizliği aylara göre dağılım dengesini bozmakta, fiyat düşmelerini önlemek için araçlarını ticari oyunları sonucunda % 40'a varan gıda kayıpları oluşmaktadır. Aynı kayıplar, aynı nedenlerle su ürünleri için de vakidir.

8 — Bitkisel yağ sanayiinde iptidai yöntemlerin kullanılması sonucunda küspede ortalama % 10 kadar yağ kalmakta ve gıda kayıplarına neden olmaktadır. (Keza burada taban ve tavan fiytlardaki yanlış saptamalarda vardır.)

9 — Uluslararası düzeydeki birçok kuruluşlarca bugüne kadar yapılan girişimler ve yardım anlaşmaları ülkemizin gıda sanayii potansiyelini artırıcı olmaktan çok, ivedi ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik kapsamda kalmıştır.

C) Çözümler

1 — **Uluslararası düzeyde** daha kapsamlı ve daha radikal bir koordinasyona gerek vardır.

2 — Dünya piyasalarına **işlenmiş, paketlenmiş çok çeşitli gıdalarla girilmesi** ve dış ödemeler dengesindeki açıkların azaltılması için acil tedbirlere ve gelişmiş ülkelerde alınan kısıtlayıcı önlemlerin kaldırılmasına gerek vardır.

3 — **Verim ve arazi kullanımını** daha yüksek düzeylere ulaştıracak şekilde makro ve mikro programlar yapılmalı bu programlar çerçevesinde çok boyutlu ve kapsamlı yardım anlaşmaları kabul ettirilmelidir.

4 — İlk aşamada ulusal gıda gereksinimini karşılamak ve sonraki aşamalarda bölgesel düzeyde uygulamalar yapmak üzere politikalar geliştirilmeli, planlar yapılmalıdır.

5 — Ulusal gıda sanayiini geliştirici ve uzun sürede hedefine ulaşmasını temin için gerekli girdileri üretecek ara ve yan sanayileri kurmak üzere de yatırımlar yapılmalıdır.

6 — Gereklî araç gereç, makina ve donatımını yerli olarak üretmek için projeler hazırlanmalı ve yatırımlar teşvik edilmelidir.

7 — Ulusal beslenme ve gıda politikaları geliştirilmek ve gıda güvenliği stok planlaması ve uygulaması yapılmalıdır.

8 — Ulusal ve uluslararası tüketici gıda istem ve yararlarına doğru yanıtlar verecek gıda yasaları çıkartılmalı, mevcutlar revize edilmelidir.

9 — Gıdaların yasa ve tüzüklere uygunluğunu saptıyacak, standardizasyonu sağlayacak, üretimden tüketime kadar her kademede etkin kalite kontrol sistemi kurulmalıdır.

10 — Gıda endüstrisi yatırımlarına uygulanmakta olan, teşvik ve finans politikası yatırımcılar için daha cazip hale getirilmeli, kararnamelerde yer alan kredi-özvarlık ilişkisi bankalara titizlikle uygulanmalı, merkez bankası reeskont kredileri rahat kullanılabilir hale getirilmeli, ihracat taahhütleri aranmaksızın vergi, resim, harç istisnaları uygulanmalı, teşvik örgütlerince belirlenen kapasite alt limitleri tüm ülke koşulları için tek düzeyde tespitlerden kurtarılmalı, yatırım indirimi kapasitelere ve üretim çeşitlerine göre farklılıklar getirecek şekilde düzenlenmeli, orta vadeli krediler, uzun vadeliye dönüştürülmeli, tarımsal ve hayvansal üretimlerdeki gibi düşük faizli krediler (şu anda Ocak 1980 kararnamesinin ışığı altında Şubat 1980 de Bankalar Birliğince yayınlanan tamime göre faiz % 34, komisyon % 2, tüm masraflar ile yatırımcıya maliyet % 46 dır. Oysaki AET ülkelerinde bu oran max. % 7,5 tur.) getirilmeli, kamu ve KİT'ler ile özel sektör arasında koordinasyon sağlanmalı özellikle gıda sanayiinin organizasyonlarında çalışan kuruluşlara ve gıda sanayii makineleri üreten firmalara büyük destekler sağlayıcı tedbirler getirilmeli, kamu ile ilgili pro-

jeler ehil kuruluşlarca hazırlanmalı ve yine yetkili örgütlerce vize ve onay safhalarından geçirilip kontrollu bir şekilde yürütülmeli, projeye dayalı ve stüasyon esasına göre kredileme getirilmeli, bütün bu safhalarda (teşvik, organizasyon, proje-kontrol, işletme izni, standardizasyon, fiyat, kalite-kontrol, ilgili yasalar) Gıda İşleri Genel Müdürlüğünün tam bir etkinliği sağlanmalıdır.

11 — İkinci aşamada teknolojik araştırmalar, kalite araştırmaları, eğitim ve sanayi yönlendirme çalışmalarına 3. aşamada ise gelişmiş ülkelerden teknoloji ve know-how transferi ile az gelişmiş ülkelerdeki yatırımların organizasyonuna ve anahtar teslimi tesislerin kuruluşuna yönelmelidir.

12 — Yurt dışındaki Türk Turizm Büroları, ürünlerimizi tanıtmaya ve satış merkezlerine dönüştürülmeli, bu bürolarda tanıtımı ve satımı yapılacak gıda maddelerinde aranacak özellikler aşağıdaki gibi olmalıdır.

a) Temel ve ülkemizde sıkıntısı çekilen gıda maddeleri olmamalı.

b) Geleneksel Türk gıda maddelerinin yanısıra işlenmiş diğer çeşitlere de yer verilmeli. (Kuru meyveler, şekerlemeler, alkollü içkiler, meyve ve sebze konserveleri vb.)

c) Sözkonusu mamullerde ambalaja özen gösterilmeli ve tüketime uygun küçük ambalajlar tercih edilmelidir. (ayrıca burada salça ambalajlamasındaki devamedegelen yanlışlıklar da misal verilebilir.)

d) İç tüketimde olduğu gibi, gönderilecek gıda maddelerinin kalite kontrolleri Gıda İşl. Gn. Md. ce yapılmalı ve ambalajları damgalanmalı ve ilgili Genel Müdürlük sorumlu olmalıdır.

13 — Kapasite kullanım oranlarını arttırıcı tedbirlere öncelik verilmelidir.

14 — Henüz tohumluk sorunlarının bile çözümlenememiş olduğu dikkate alınır, artık meyve sebze üretiminin de yetmez duruma girmesini doğal görmek gerekecektir.

(Örneğin kaplanmış tohum kullanımı gibi, israfı önleyici yöntemler hızla yayılmalı ve gübreden ilaca değil, gereksiz ve yanlış kullanımla doğan kayıplar giderilmelidir. Bu ise yaygın bir eğitim çalışmasını gerekli kılmaktadır.)

Yanlış yatırımların sürdürülmesi engellenmek zorundadır. Yer seçiminden başlayarak, kapasite-teknoloji seçiminde ülkenin beslenme gereksinimi ve dış satım olanaklarıyla, işgücü ve eğitim durumu da göz önüne alınarak tercihler konulmalıdır.

Özellikle atıl kapasite sözkonusu olan üretim dallarında (meyvesuyu-salça-yağ işleme-değirmencilik vb.) yeni yatırıma gidilmeden, iptidai ilkel işlemler yeniden düzenlenmeli, gerekli hammadde üretimi artışı için önlemler alınmalıdır.

Bu amaçla, üretimi yıllık dalgalanmalara daha doğrusu kişilerin keyfine bırakmayacak şekilde planlı bir tarımsal üretim sağlanmalıdır. Ulusal beslenme ve gıda plan ve politikaları uyarınca sanayileşme hedef alınmalı ve tarımsal üretim planıyla koordineli bir makina üretimi özellikle gıda makinaları üretimi yönlendirilmelidir.

15 — Türkiye artık, gıda makinaları dış alımından kurtulmanın yollarını bulmak zorundadır. Kaldı ki, gıda konusunda, ürün patenti veya lisansı alınarak çalışılmasının da yanlış olduğunun bilincine varılması gerekmektedir. Özellikle İslâm ülkeleriyle ve az gelişmiş ülkelerle alış-verişi arttırıcı önlemler özenle planlanmalı ve uygulanmalıdır. Bu amaçla, o ülkelerle paralel organizasyonlar oluşturulmalı, ülkenin beslenme ve gıda üretimi sorunlarında yetkili ve sorumlu tek örgüt bırakılmalı, diğer kurumlar kendi gerçek konularıyla çözüm getirici çalışmalar yapabilmelidir.

(NOT : S.S.Y. Bakanlığının aslında bir yetkisi yoktur. Sadece tüzüğü yazar o da yanlışlarla dolu ve eskidir. Kontrol yönünden özellikle belediyeler yetkilidir. Ama, kendi seçim bölgesinde (ki küçük bir çevredir genellikle) etkili bir denetimi yaptırması olası değildir. Ayrıca her belediyenin laboratuvar kurması ve eleman istihdamı da mümkün değildir.)

16 — Gıda Yüksek Kurulu ve Yasal Düzenleme Gereği :

İsrarla vurgulamak istiyoruz. Tüm bu çözüm yollarını belirlemek ve ülke çıkarına en uygun olan uygulamaları seçecek "Gıda Yüksek Kurulu" geciktirilmeden kurulmalıdır. Bu kurul, Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının önderliğinde, ama tüm ilgili bakanlıkların, üniversitelerin ve gıda üreticilerinin, hatta tüketici temsilcilerinin de katılımıyla ve politikacıların etkisinin asgariye indirileceği bir şekilde işlevini yerine getirebilmelidir.

Kısacası bu konuda ertelenmemesi gereken yasal düzenlemeler yapmak zorunluluğu vardır. Bu mevzuat karşısında hangi mercie başvurulacağını saptamak bile sorundur. Amma, bu söylenenlerin çoğu kalkınma planlarında belirtilmiştir. Ne yazıkki gereken önlemler, daha çok kişisel çekişmeler nedeniyle alınamamıştır.

TÜRKİYE'DE DEMOKRATİK HALK KOOPERATİFÇİLİĞİ UYGULAMALARI (*)

M. Hadi İLBAŞ (**)

1. Deyimin Tanımlanması

Kooperatifçilik deyimi genel anlamda demokratikliği ve halkı içeren bir deyim olduğu halde "demokratik halk kooperatifçiliği" biçiminde bir vurgulamaya gidilmesi çeşitli çevrelerce tartışma konusu yapılagelmiştir. Tartışma yapan çevrelerce kooperatifçilik deyiminin yanında ayrıca "demokratik" ve "halk" sözcüklerinin kullanılması gereksiz bir tekrarlardan başka birşey değildir.

Kullanıldığı yerden bağımsız olarak ele alındığından bu karşıkoyma doğrudur. Ne var ki Türkiye gibi çelişkiler ülkesinde böyle bir tanımlama, sözcüğün özüne ters düşse de, yerindedir, gereksiz bir tekrarlama değildir. Önce, ülkemizde kooperatifçilik uygulamaları o denli yozlaştırılmıştır ki, salt kooperatif sözcüğü nasıl bir kooperatifçilik modeli önerdiğimizi açıklıkla ortaya koyamaz. Deyimler, ortaya konmak istenen sistemler için son derece önemlidir. Bulanık, kapalı, her yana çekilebilen deyimlerle açık, herkesçe aynı biçimde anlaşılan bir sistem oturtmak mümkün değildir. O nedenle tanımın iyi yapılması, daha başta ileride gelebilecek eleştirileri, tartışmaları azaltır.

Bugün ülkemizde devlet güdümünde olan kooperatifler vardır. Yıllardır Türk Halkına kooperatif modeli olarak bunlar tanıtılmıştır. Yöneticilerini devletin atayıp değiştirdiği bir kooperatif sistemde "demokratik" likten söz edilemez. Aslında bu tür uygulama kooperatifçiliğin özünü zedelemektedir. Kooperatifçilik belli ilkeler üstüne oturtulmuştur. Bunlardan birini ya da birkaçını uyguladığınız ya da yanlış uyguladığınız takdirde, kooperatifçilikten eser kalmaz; böyle bir uygulama, kooperatifçiliğin dışında bir uygulama olur. Nasıl demokrasilerde seçme ve seçilme haklarını kaldırdığınız zaman ortada demokrasi kalmazsa, kooperatifçilikte de öyledir. Gönüllülük, karşılıklı yardımlaşma ve kendi kendine yönetme temellerine dayanan kooperatifçilikte bu temel ilkelerden birisinin kaldırılmasıyla, onun üstünde oturan kurum alabora olur.

(*) Bu tebliğ TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası ve DESTEK tarafından düzenlenen "Tarımsal Kalkınma Kongresi"nde sunulmuştur.

(**) Yozgat Kooperatifler Birliği Başkanı

Bu nedendir ki, ülkemizde yozlaştırılmış kooperatifçilik modelinden ayrı bir model geliştirildiğini vurgulamak amacıyla "demokratik" sözcüğü alınmıştır.

Halk deyimine gelince, ülkemizde nüfusun çoğunluğu dar gelirli işçi, köylü, memur ve esnaftan oluşur. Tüm nüfusun % 60'ını geçen köylü kesiminin oluşturduğu ve onun çıkarlarını koruyan, dar gelirlilere de hizmet getirmeyi amaçlayan kooperatifçiliğe, ekonomiye egemen bir azınlığın dışında bir kuruluş olması nedeniyle "halk" deyimini konmuştur. Ayrıca, tarımsal alanda faaliyet gösteren kooperatifçiliği nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylülerin kurup yönetmesi gerektiği vurgulanmak istenmiştir. Örneğin, devlet güdümündeki kooperatiflerde ortak köylülerle, kooperatif yönetimi arasındaki iletişim kanalları tıkalıdır. Ortak köylülerin iradeleri fazla anlam taşımaz. Önemli olan devletin kimi Genel Müdür ve Yönetim Kurulu olarak görmek istemesidir.

Kooperatif faaliyetleri içinde de ortak köylülerin dar gelirli halk kesiminin çıkarları dikkate alınmaz. Bu yüzden ortak köylüler kendilerinin olması gereken kooperatiflerine yabancılaşmışlardır.

Kuruluşundan yönetimine, işletmesine değin sıcak bir ilgi alışverişinin akıp gittiği bir kooperatif modeli, yozlaştırılmış ve halkla yabancılaşmış bir kooperatif modelden ayırdetmek için "halk" deyiminin kullanılması yadırganmamalıdır.

2. Kuruluş Amacı

1963 lerde başlatılıp ancak 1969 larda da yasalaşan Köy-Kalkınma, Toprak-Su, balıkçılık kooperatifleri gibi demokratik halk kooperatifleri o güne kadar ülkemizde uygulanmakta olan güdümlü kooperatifçilikten ayrı bir anlam taşımaktaydı. Önce kooperatiflere egemen olan devlet müdahalesi değil, ortakların özgür iradeleriydi. Sonra, kırsal kesimin gereksinimlerine yanıt verebilmek için **çok yönlü** olarak biçimlendirilmişlerdi.

Başka bir deyimle, bu tür kooperatiflerle kırsal kesimde üretim artırılacak, tarımsal sanayi kurulacak, tarım ürünleri işlenmemiş, yarı işlenmiş, ya da tam işlenmiş olarak pazarlanacak, hatta köylülerin konut sorununun çözümlenmesinde yardımcı olunacaktı.

Gelişmiş ülkelerde bile kırsal kesim sosyal ve ekonomik yönden kentsel kesime göre daha aşağı düzeydedir. Geri kalmış ülkelerde kırsal kesim ise, yüzyılların ihmali altında ezilmiştir. Her türlü alt yapı hizmetlerinden yoksun, eğitim düzeyi son derece düşük, ekonomik yönden ayakta duramayacak denli zayıftır. Böylesine çağın gerisinde kalmış yöreleri kalcındırmak,

- alt yapıya
- yeterli paraya
- sağlam eğitime
- güçlü bir örgütlenmeye sıkı sıkıya bağlıdır. Kurulan örgütlerin başarısı tercihini kırsal kesimin kalkınmasından yana koyacak bir iktidarın yakın işbirliğini ve desteğini zorunlu kılar.

Konumuz olan Köy Kalkınma Kooperatifleri işte böyle bir işlevi yüklenenecekti, ya da böyle bir işlevi yüklenmesi beklendi. Türkiye'nin gerçekleri, kırsal kesimin yine kırsal kesim insanların katkısıyla, onların eliyle kalkınmasının daha doğru olacağı noktasını vurguluyordu. Geçmişteki uygulamaları kırsal kesim insanların katkısı olmadan, hatta onların girişimi dışında mümkün olamayacağını ortaya koymuştu.

Burada örnek olay olarak "Peru'daki başarısız kuyular" örneğini yeniden anlatmakta yarar vardır.

Peru geri kalmış bir Lâtin Amerika ülkesidir. Kırsal kesim ise son derece yoksulluk içindedir.

Susuzluktan yanan bir vadideki köylerin su gereksinimini karşılamak için hükümet harekete geçer ve yoğun bir çalışma sonucu köylerin su gereksinimini karşılayacak su kuyuları açılır. Bu büyük başarıyı kutlamak amacıyla köylüler bir kuyunun başına toplanır. Söylevler verilir. Sonra açılan kuyudan su içilmesi için köylüler kuyunun başına buyur edilir. Hükümet yetkililerinin hayret dolu bakışları altında köylüler suya dokunmayı reddederler. Nedeni sorulduğunda Hükümetin kuyu açmak için kendilerini temsil eden rahibin düşüncesini sormadıklarını söylerler. Peru köylülerinin rahibin düşüncesinin sorulmaması savları bir tutuculuktan çok, kendilerinin bu işe karıştırılmadıkları biçiminde alınmak gerekir. Bu olay o yörede kuyuların açılması kararından bitirilişine değin her aşamada köylülerle işbirliği yapılmadan onlara götürülecek hizmetlerin boşlukta kalacağını ispatıdır.

Benzeri bir durumu bir FAO yetkilisinden dinlemiştim. Türkiye'de, halkı işin içine sokmadan ağaçlandırma çalışmalarının nasıl başarısızlıkla sonuçlandığının hikâyesi idi bu.

Ülkemizdeki Köy Enstitüleri denemesi halkın katkısını sağlamak, halkla bütünleşmek ilkesinden doğmuştur. Türkiye'de kırsal kesim gerçeğine konan doğru teşhisin ürünleri olan Köy Enstitüleri kırsal kesim dev'inin uyanmasından korkanlarca ihanete uğradı. Köylünün gönüllülüğü, karşılıklı yardımlaşma yani imece ilkelerine dayanan demokratik halk kooperatifçiliğinde yıllar önce ihnete uğrayan Köy Enstitüleri gerçeğinin yansıması vardır.

3. Uygulama

Köy Enstitüleri denemesinin yoğun biçimde yürütüldüğü yıllarda, dedikodular ve onlara yöneltilen kötüler arasında yarım-yamalak yetiştirilen öğretmenlerden çok şey beklendiği savı çok duyulanlardandı.

Demokratik Halk Kooperatifçilerine yöneltilen suçlamalar ise eğitilmiş köylülerin kooperatifçilik yapamayacağı, biriktirebilecekleri üç-beş kuruşla etkili bir faaliyette bulunamayacakları yönündedir. Yani köyden doğan hareketlere karşı bir güvensizlik, bir küçümseme havası estirilmektedir.

Türkiye'de kooperatifçilik hareket diye sunulan Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatiflerine bu hareketin başından bugüne ne kadar devlet kaynağı akıtıldığı, bunun ne kadarının üreticiye gittiği, kimlerin bu kaynaklardan beslendiği, halkın genel anlamda bu hareketten ne kazandığının bir hesabı yapılırsa ortaya çıkacak gerçekler karşısında çoğumuz küçük dilimizi yutardık. Kooperatifçilik konusunda tartışmaların yoğunlaştığı son on beş yılda söylenenleri toplarsak büyük eleştirilerin devlet kaynaklarını yutan ama halka birşey vermeyen uydu kooperatifçilik yerine yoksul halkın geliştirmeğe çalıştığı ve devletten aldıkları, diğerlerine göre devrede kulak olan demokratik halk kooperatiflerine yöneltildiğini görürüz. Söylenenler

- Köylü kooperatif kurup yönetemez
- Üç fukara bir araya gelirse fukaralık artar
- Devletin verdiği milyarlar çar-çur edildi.
- Bazı açığızler kooperatiflere çöreklenerek köylüyü sömürüyor.
- Kırsal kesimin kalkınması gibi geniş boyutlu bir işlevi zayıf Köy Kalkınma Kooperatifleri götürmez.

4. Varılan Sonuç

Bilindiği gibi Köy Kalkınma Kooperatiflerine devlete bağımlı kooperatifler gibi devletçe büyük parasal kaynak sağlanmamıştır. O nedenle bu tür kooperatiflere 1960 larda yurtdışına işçi gönderme kontenjanları tanınmıştır. Öyleki başlangıçta kooperatifçilik bilincinden yoksun köylüler sırf yurt dışına işçi gönderebilmek için kooperatif kurma yoluna gitmişlerdir. Kırsal kesimde kısa sürede binlerce kooperatif kurulmasının nedeni budur. Eleştirmenler demokratik halk kooperatifçiliği hareketinin bu yanını eleştirmekten hâlâ büyük kıvanç duyarlar. Oysa, bu kaynak itici güç olarak iyi kullanılabilseydi yurtdışına giden milyonlarca insan, çar-çaput, incik-boncuk yerine parasını kopup gittiği yöresinin kalkınmasına harcasaydı ve devlet böyle bir ortamı eğitimle, yasalarla oluşturma yoluna gitseydi, ülkemiz dolayısıyla kırsal kesim bocalamaktan, Türkiye dışarıya el açmak-

tan kurtulurdu. Yurtdışındaki işçilerimizin milyarlarca doları aşan tasarruf edebilecekleri paralar kontsuz sel suları gibi akıp gitti. Devleti yönetenler, işçilerden kaynaklanan döviz akımının hep aynı yoğunlukta gelmeğe devam edeceğini sandılar. Bu kaynak bugün suyu çekilmiş çeşme gibi son damlalarını akıtmaktadır. Bir süre sonra o damlalar da kuruyacaktır. 1960 lardan 70 lere değin iktidar olanların işçi dövizleri konusundaki mirasyedi tutumları, savruklukları bağışlanır türden değildir.

Kırsal kesimden yurtdışına giden tüm köylüler, kooperatifleri aracılığıyla yurt dışına çıksalar ve her biri kooperatif pay tavanı olan 30 bin lira ile kooperatiflerini destekleselerdi, bugün en az 15 milyar liralık bir kaynak kırsal kesime yatırım olarak akar ve irili ufaklı binlerce yatırım gerçekleştirilmiş olurdu.

Yurtdışına giden işçilerin daha başında tasarruflarının nasıl değerlendirileceği konusunda hiç kimse nazik kafasını yormak istemediği hele kooperatifçiliğin işçi dövizleri yoluyla güçlenmesi pek çok çevrenin midisini kullandığı için her şey oluruna bırakıldı. Sonuçta kazanan değil ama kaybeden Türkiye ve kırsal kesim oldu. Bu olaylardan demokratik halk kooperatifçiliğinin payına ise insafsız eleştiriler düştü.

Herşeyden önce kooperatifler aracılığıyla yurtdışına işçi gönderilmesi kooperatiflerin değil, devletin buluşuydu. Bu program başarılı olamadıysa, ya,

— iyi plânlanmamıştır.

— ciddi yürütülmemiştir.

ya da

— kooperatiflerin istenilen biçimde örgütlenmesine yardımcı olunmamıştır.

— kooperatifçiler eğitilmemiştir.

— devlet yol göstericilikte görevini yapmamıştır.

Şu nedenlerin herhangi birinden ötürü köylüleri suçlamak mümkün değildir.

Bugün ülkemizin dört bir yanında yarım kalmış kooperatif yatırımlar vardır. Bitirilip işletmeye açılanlar ise yarım kalmışların sayısına göre, son derece azdır. 1960 larda proje uygulamaya başlayan binlerce kooperatif o günlerden beri sırf birkaç milyon liralari verilmediği için hâlâ umutsuz bekleyişin içindedirler. O gün bu birkaç milyonla tamamlanabilecek yatırımların aradan geçen uzun yılların getirdiği devalüasyonlar sonucu bu paralar bugün ödense bile, tamamlanmaları mümkün değildir.

Abartılarak öne sürülen yurtdışına işçi gönderme haklarına gelince, hiç bir kooperatif bir projeyi tamamlayacak kadar kaynak sağlayacak sayıda işçi gönderememiştir. O nedenle de işçi kontenjanına güvenerek yatırıma başlayan kooperatiflerin hemen tümü, başka kaynak bulabilen pek azı dışında yarı yolda kalmışlardır.

Yasalar geri kalmış bölgelerde % 15'e kadar düşen öz kaynağın dışındaki bölümü devletin sağlayacağını söyleyedursun, uygulamada bu ödüle hak kazanmış kooperatif göstermek sanırım mümkün değildir. Sonuç olarak yurtdışına işçi gönderme işinin kooperatifler tarafından yozlaştırıldığı ve oradan gelen kaynağın çar-çur edildiği devletin milyarlarının boşa gittiği eleştirilerinde gerçek payı yok denecek kadar azdır. Devlete bağımlı kooperatiflere bugüne kadar aktarılan kaynakların yanında Demokratik Halk Kooperatiflerine sağlanan kaynaklar son derece cüce kalır.

5. Ne Yapılabilir?

Kırsal kesimi sosyo-ekonomik yapısındaki çelişkiler nedeniyle kaldırmak kolay değildir. Geride kalan yüzyıllar bu teşhisin kanıtıdır. Proje aşamasından uygulama aşamasına değin halkın katkısı sağlanmadıkça girişimin başarı şansı azalır. Halkın katkısının en etkili biçimde sağlanması kendi kurduğu ve yönettiği kuruluşlarla mümkündür. Bugün bunun uygulamaya yansımaları demokratik halk kooperatifçiliği biçimindedir. Demokratik Halk Kooperatifçiliğinin dışında bir çözüm aramak geçmişteki hataları yinelenmek olur.

Burada yara olan bir konuya değinmek gereğini duyuyorum. Çok gariptir, gelen iktidarların tümü de muhalefetteyken eleştirdikleri devlete bağımlı kooperatifçiliğe iktidara geldiklerinde bir kurtarıcı gibi sarılmaktadırlar; hem de açıkça sırttan yanlışlıklarına dokunmaksızın.. İşlenen bu yanlışlıklar sonucu bağımlı kooperatifçilik bugün devletin ve halkın sırtında gittikçe büyüyen ve ağırlaşan bir kambur niteliğine bürünmüştür. Devleti yiyen ve halkı ezen bu tür kooperatifçilikte direnenlerin öksüz çocuklar gibi kendi alinyazılarına bırakılmış demokratik halk kooperatifçiliğini boy hedefi seçmelerinin altında özel bir amaç olsa gerekir.

Sözünü ettiğimiz özel amaçları şöyle sıralayabiliriz :

5.1. İktidarlar açısından :

İktidarlar, kooperatiflerin işlevlerinin her aşamasında "müdahale hakkı" nı kullanmak isterler. Ürün alımlarında, gübre, ilaç, tarım araç-gereçleri ve kredi dağıtımında kendi amaçları doğrultusunda politika oluşturmaktan kendilerini alamamaktadırlar. Hatta kooperatiflerin işledikleri ürünlerin dağıtımında siyasal amaçlı bir politika izlemek onlar için vazgeçilmez bir

hak gibi görünmektedir. Temelinden yanlış olan bu politikayı devlete bağımlı kooperatiflerde rahatlıkla uygulama olanağı bulmaktadırlar. Sonuç olarak bu tür kooperatifler her yönüyle iktidarların "arपाली" biçimine dönüşmektedir. Oysa, demokratik halk kooperatiflerine benzeri bir müdahale oldukça güç bir iştir. İktidarların politikalarını uygularken karşılıklarına çıkacak şu ya da bu türden güçlükler hoşlarına gitmez. Onun içindir ki, demokratik halk kooperatifçiliği ateşli savunucuları tarafından bile iktidara gelindiğinde sahipsiz bırakılmıştır.

5.2. Politikacılar açısından :

Politikacıların çoğu halkın çeşitli kesimlerinin örgütlü bir güç oluşturmamasından hoşlanmazlar. Böyle bir örgütlenme kendi iradesini belli bir disiplin içinde kullanır. Disiplin içinde kullanılan irade ise politika alanında at oynatanların etkisi dışında kalır. Onlar kolayca etkileyecekleri dağınık, bilinçlenmemiş hal kuyğunlarını tercih ederler.

Kırsal kesimin örgütlü hareketi parlâmentoya giden yolun bu örgütten geçmesini zorunlu kılar. Politikacılar böyle bir örgütlü hareketin politikasına ters düşüyorlarsa en azından destek göremiyorlarsa, seçilmeleri güçleşir.

Güncel konuşmalarda, politikacıların çoğundan demokratik halk kooperatifleriyle ilgili ayrıntılara inen eleştiriler dinlersiniz. Pek azı, iktidarların yanlışlıklarından ya da izlenen politikanın yetersizliğinden söz ederler. Demokratik halk kooperatifçiliğinin nasıl etkili olacağı konusunda ise duyacağınız öneri hemen hemen yok gibidir.

5.3. Çıkarları bozulanlar açısından :

Kırsal kesimin örgütlenmesi üretimin ve pazarlamanın da disipline edilmesi demektir. Disiplin altına alınan bir üretim ve pazarlama özelliikle, dağınık üretim biçiminden büyük kârlar sağlıyanların istemeyecekleri bir olgudur. Köylünün ürününü daha tarlada yok pahasına bağlayanların çıkarları böyle bir tatlı kârın sürdürülmesindedir.

Ayrıca, tarım girdilerinde köylüyü rahatça soymakta olanların, soydukları insanların örgütlenmesinden rahatsızlık duymaları olağandır. Fırsatını bulduklarında, bu örgütlenmeyi baltalamayı görev edinmelerine şaşmamak gerekir.

Köy-Koop'un 1974'ten sonraki çok hızlı ve etkili gelişmesine çomak sokanlar arasında, sömürü düzeni bozulanlar da vardır.

5.4. Amaçta birleşmek :

Konu, kırsal kesimin kalkınmasıdır. Kırsal kesimin kalkınması tarımımızı doğrudan doğruya etkileyen bir olgudur. Bir tarım ülkesinde her

yıl 100.000 ton yağ açığı vermek ve yüz milyon doları aşan bir dövizin bu konuya harcanması karşısında çaresiz kalmak, tarımda üretimin rastgelelik içinde yürüdüğüünün tipik örneğidir. Ülkemizin yağ sıkıntısından kurtulması, yeteri kadar yağlı tohum yetiştirilmesine, dış borçların ödenmesi, sanayileşmesi herşeyden öte tarıma bağlıdır. Böylesine önemli bir işlevi yüklenen kesimin işe plânlı bir politikaya gereksinimi vardır. Kırsal kesimde plânlı bir politika halkın katkısı olmaksızın gerçekleştirilemez. Halkın katkısının en geniş biçimde yansıdığı örgütlenme bugün demokratik halk kooperatifçiliğidir. Öyle ise, iktidarlar, politikacılar, ilgili örgüt ya da kuruluşların bu konuda artık tartışmaları, başka yollar aramaları durmalıdır. Konuya, demokratik halk kooperatiflerinin nasıl daha etkili duruma getirilebileceği açısından yaklaşılmalıdır.

Bugün ülkemizde tarımla uğraşanlara % 80 ninin elindeki toprak 100 dekarın altındadır. Öbür yanda % 2 gibi bir azınlık 500 dekarın üstündeki toprakları elinde bulundurmaktadır. Bu azınlık büyük işletmelerin getirdiği avantajların tümüne sahiptir. Örneğin, büyük toprak, verimli toprağa, tarım girdilerinde kolaylığa ve bolluğa, daha fazla tarımsal gelire ve daha fazla devlet desteğine eşit demektir. Tüm bu güçleri kendilerinde toplayan büyük toprak sahipleri tarımsal sanayi ile işbirliği yaparak kırsal kesimin demokratikleşmesini de geciktirmektedirler.

Sadece tarımsal üretim plânlaması yönünden değil, kırsal kesimin demokratikleşmesinin çabuklaştırılması yönünden de kooperatifçiliğe gerek vardır.

Demokratik halk kooperatifçiliğinin kendisine düşen işlevi daha etkili biçimde yürütebilmesi için,

a. Devlete bağımlı kooperatiflere tanınan tüm kolaylıklar ve olanaklar onlara da tanınmalıdır.

b. İktidarlar en azından bağımsız kooperatifçiliği devre dışı bırakma politikasından kesinlikle vazgeçmelidirler.

c. Politikacılar, kendi kişisel çıkarlarına kooperatifçiliği kurban etmekten kaçınmalıdır.

d. Bir köylü hareketi olan demokratik halk kooperatifçiliğini, köylülerin elinden alıp kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için bazı yasal ya da yasa dışı örgütlerin sataşmaları son günlerde yoğunlaşmıştır. Köylüyü lumpen kabul edip, kooperatifleri onun elinden almayı ve başka kuruluş ya da örgütlerden üretici olmayan kişilere teslim etmeyi amaçlayan politika kooperatifçiliği yozlaştıracak en tehlikeli hareketlerden biridir. Başta köylüler, tüm yurtsever demokratlar böylesine sakat bir politikayı etkisiz kılacak her türlü önlemi almalıdırlar,

e. Tarımsal üretimin artırılması ve üretim plânlamasında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Kooperatiflerle işbirliği yapmalıdır.

f. Tarımsal sanayiın demokratik halk kooperatiflerince kurulması yönünde Devlet Plânlama Teşkilâtı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, demokratik halk kooperatifleriyle tarımsal sanayi konularının seçilmesi, projelerin hazırlanması ve uygulanması, gerekli parasal yardımın yapılmasında sürekli işbirliği yapmalıdırlar.

g. Kırsal kesim eğitim yönünden yetersizdir. Kooperatifçilik temel bilgi ve bilinç ister. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı Köy-Koop Merkez Birliğiyle işbirliği içinde kooperatifçilik eğitimini etkili bir biçimde yürütmelidirler.

h. Kalkınma yatırımı, yatırım parasal kaynağı gerektirir. Kooperatiflerin bugün olduğu gibi parasal kaynak yoksunluğundan kurtarılması gerekir. İktidarlar ve politikacılar kıskançlıktan ve birtakım hesaplardan sıyrılarak bir kooperatifler bankası kurulmasını kısa sürede gerçekleştirmelidirler. Yoksa uzun süre kooperatif yatırımları yarım kalmağa ve kooperatifler etkinlikten yoksun birer kuruluş görünümünü sürdürmeğe mahkûm kalacaktır.

ı. Tarım girdilerinin dış alımı, yurt içinde üretimi için demokratik halk kooperatiflerine gerekli kolaylıklar ve destekler sağlanmalıdır.

j. Dengesiz toprak dağılımını ortadan kaldırmak için toprak reformu yapılmalı. Dağıtılan topraklarla, küçük toprakların işletilmesi Demokratik Halk Kooperatiflerine bırakılmalı, kooperatiflerde bir ortak makina parkı oluşturulmalıdır.

Demokratik halk kooperatiflerinin bugünkü çıkmazların kooperatifçiliğin gereksizliğinde ya da kooperatiflerin yanlışlarında arayanlar soruna tek yanlı yaklaşmaktadırlar. Sosyalist ve kapitalist ülkelerde kooperatifçiliğin ulaştığı boyutları görmemezlikten gelmek ya ülkemizde kooperatifçiliğin gelişmesinden ürkmektir, ya da kooperatifçilik hakkında fazla bilgi sahibi olmamaktır. Her yurtsever insanın gönlünde demokratik halk kooperatifçiliği yattığı ve bu kooperatifler içtenlikle desteklendiği zaman kırsal kesimin gelişmesi sağlanacak, ülkemizin dışa el açması önlenecektir.

TÜRKİYE'DE TARIM TRAKTÖRLERİNİN YILLIK ÇALIŞMA SÜRELERİ

Yılmaz EREN

Ziraat Yüksek Mühendisi

Tarımsal mekanizasyonun temel amacı, toplam ürün miktarının artırılması, ürün maliyetinin azaltılması, ürün niteliğinin geliştirilmesi, zaman ve işçilikten birikim sağlanmasıdır. Birim alandan elde edilecek ürün maliyetinin azaltılması tarımsal mekanizasyon araçlarının kullanımına büyük ölçüde bağlıdır.

Çağdaş tarımın ana güç kaynağı olan traktörün ekonomik kullanımı ise, sürücüsünün bilgi ve becerisi, bakım, ayar ve onarımlarının gerekli biçimde yapılması ve yıl içinde uzun sürelerde çalıştırılmasına bağlıdır. Birim alandan elde edilen ürün maliyeti, traktörün bir yıl içinde çalıştığı süre ile ters orantılıdır.

Traktörlerin yıllık çalışma süreleri, işletmenin büyüklüğü, yetiştirilen ürün çeşidi, tarlanın konumu, toprak cinsi, işletme varlığında bulunan traktör ekipmanlarının nitelik ve niceliklerine göre değişmektedir. Normal koşullar altında ekonomik çalışan işletmelerde traktörler bir yıl içinde 1200 saata kadar varan sürelerde çalıştırılabilmekte olmasına karşın, en gelişmiş Avrupa ülkelerinde bile, örneğin Batı Almanya'da, ortalama süre 750 saat/yılı geçmemektedir.

Türkiye'de ise, tarım alanlarının küçük parseller halinde ve dağınık bulunması, yeterli nitelik ve nicelikte traktör ekipmanlarının bulunmaması ve en önemlisi çiftçilerimizde ekonomik kullanım olgusunun geliştirilmemiş olması nedenleriyle traktörlerin normal kapasitelerinin çok altında çalıştırıldıkları bilinmektedir. Ancak, bugüne kadar parkımızda bulunan 400.000'e yaklaşan traktörlerin bir yılda çalıştıkları sürelerle ilgili olarak ciddi bir inceleme veya bir araştırma yapılmamıştır. Yapılan tahminler "traktörlerin yıllık çalışma sürelerinin 400 saati geçmediği" yolundadır.

Bu sürenin anketlerle saptanması oldukça güç görülmektedir. Bu durumda Türkiye'de tarım traktörlerinin yıllık ortalama çalışma sürelerinin saptanmasında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının sektörlere göre motorin dağıtım programları ve geçmiş yıllardaki uygulamalarındaki değerlerden yararlanmaktan başka uygun bir yol görülmemektedir.

Bu programlar içinde tarım sektörü için tahsis edilen motorinin bir kısmının ulaştırma sektöründe kullanıldığı kabul edilse dahi, ulaştırma sektörüne tahsis edilen motorinin bir kısmının da tarım sektöründe kullanıldığı gerçeği gözönünde bulundurularak Enerji ve Tabii Kaynaklar Ba-

kanlığının program ve uygulamalarındaki sektörlere dağıtılan motorinin genellikle aynen uygulandığı varsayılmalıdır.

Sektörlere göre 1977 ve 1978 yılında dağıtılan ve 1979 yılında dağıtım programlanan motorin miktarlarını gösterir çizelgeye göre tarıma sıra ile 832.600, 832.000 ve 973.000 tonluk motorin tahsis edilmiştir.

Sektörlere ve Yıllara Göre Motorin Dağıtımı

Sektör Adı	Dağıtılan Motorin (1000 Ton)		
	1977	1978	1979 (Program)
Sanayi ve Diğerleri	87,6	150,0	160,0
Ulaştırma	311,4	2753,0	3199,0
Tarım	832,6	832,0	973,0
Enerji	350,6	496,0	455,0
Isınma	—	—	33,0
TOPLAM	4382,2	4231,0	4820,0

KAYNAK : Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

Değişik güç ve kapasite kullanma oranlarında traktörlerin saatteki yakıt tüketimi lt. olarak

Motor Tipi	Motor Gücü	Traktörün Kapasite Kullanma Oranı (Azami Güç % si)							
		% 75 lt. kg.	% 50 lt. kg.	% 35 lt. kg.	% 25 lt. kg.				
Benzinli	20	5.8	4.9	4.4	3.8				
	30	8.8	7.4	6.6	5.8				
	40	11.6	9.8	8.8	7.7				
	50	14.6	12.2	11.0	9.6				
Dizel	30	5.8	4.9	4.4	3.7	3.6	3.1	3.2	2.7
	40	7.8	6.6	5.8	4.9	4.8	4.1	4.3	3.6
	50	9.8	8.3	7.2	6.1	6.0	5.1	5.4	4.6
	60	11.7	9.9	8.7	7.4	7.1	6.0	6.4	5.4
	70	13.6	11.6	10.1	8.6	8.3	7.1	7.5	6.4
	80	15.6	13.3	11.6	9.9	9.3	7.9	8.6	7.3

KAYNAK : H. Lönnemark. Multifarm Use of Agricultural Machinery Roma 1967

Parkımızdaki traktörlerin ortalama BG. leri 1977 yılında 48.47 BG, 1978 yılında 48,80 BG ve 1979 yılında 48.85 BG olduğundan, değişik güç kapasite kullanma oranlarında traktörlerin saatteki yakıt tüketimi çizelgesindeki rakamlardan, 48.47 BG deki traktörlerin saatteki yaklaşık yakıt tüketiminin 6.0 kg., 48.80 ve 48.85 BG deki traktörlerin 6.1 kg. olduğu görülecektir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Programlarına göre 1977 yılında 376635 adet traktörün herbirine ortalama 1967 kg., 1978 yılında 397787 adet traktörün herbirine ortalama 1715 kg. ve 1979 yılında 399535 adet traktörün herbirine (Programa göre) ortalama 1995 kg. lık motorin tahsis edilmiştir. Tahsis edilen motorin miktarlarına göre traktörlerin yıllık çalışma süreleri

1977 yılında $1867 : 6.0 = 311$ saat/yıl

1978 yılında $1715 : 6.1 = 281$ saat/yıl

1979 yılında $1995 : 6.1 = 327$ saat/yıl dır.

**TESİSLER MÜHENDİSLİK MÜŞAVİRLİK
TAAHHÜT ve TİCARET LTD. ŞTİ.**

Bestekâr Sok. 68/6
Kavaklıdere - Ankara
Tel : 26 93 91 - 26 93 95

- **PROJE**
- **MÜŞAVİRLİK**
- **TAAHHÜT**
- **KONTROLLUK**

**HİZMETLERİNDE EMRİNİZDEDİR
TARIMSAL ve SINAİ PROJELERDE TECRÜBELİ KURULUŞ**

ALABALIK ÜRETİM PROJESİ HAZIRLAMADA DİKKATE ALINACAK FAKTÖRLER

Dr. M. Ali CANYURT*

Doç. Dr. Atilla G. ALPBAZ*

Alabalık üretim projesi hazırlanırken yatırımın kârlı ve sürekli olabilmesi için birtakım faktörlerin göz önüne alınması zorunludur. Ülkemiz koşulları için hazırlanan bir projede dikkat edilmesi gereken noktalar aşağıda belirtilmeye çalışılmıştır.

Bu noktalar incelendikten sonra proje hazırlanması ve uygulamaya geçilmesi daha yararlı sonuçlar doğuracağı kanısındayız

1. Coğrafik Durum, İklim ve Ulaşım Durumu :

Alabalık üretim tesislerinin planlanmasında, yerin topoğrafik, iklim ve ulaşım durumu önemle dikkate alınmalıdır. Tesis yapılacak yerlerin büyük tüketim merkezlerine yakın olması ve yolun yılın her mevsiminde ulaşımına açık olması ürünün pazarlanabilmesi için zorunludur. İklim koşulları da buna olanak sağlamalıdır. Çok uzun süren don olayları, yoğun kar ve yağışların ulaşımı uzun süre engelleme olasılıkları önceden düşünülmeli ve çalışmalar buna göre düzenlenmelidir. Özellikle havuzlara su getiren kanallarda suyun donmaması gerekir. Kış mevsiminin çok uzun sürdüğü yörelerde, su sıcaklığı uzun süre düşük kalabileceğinden balıkların yem alma periyodu ve dolayısıyla yıllık büyüme oranı az olur. Bu durumda balıkların pazarlama ağırlığına gelmeleri uzun süre ister. Hernekadar bu gibi ortalamalardaki doğal su kaynaklarında alabalıkların yaşadığı görülürse, büyümenin yavaş olması nedeniyle yapay olarak alabalık üretiminin bu koşullarda yapılması pek verimli olmayabilir.

2. Bölgenin Ekonomik ve Sosyal Yapısı :

Alabalık üretilecek bölgelerde veya buraya yakın yörelerde tüketim merkezlerinin bulunması pazarlama açısından yararlıdır. Ayrıca balık tüketim alışkanlığı yurdumuzun bazı yörelerinde oldukça sınırlıdır. Deniz kıyılarında bulunan ve yıllardan beri deniz balıkları yemeye alışmış olan halkın bu alışkanlıklarının dikkate alınması zorunlu olduğu gibi, İç ve Doğu Anadolu yörelerinde hiç balık yemeyen veya balık yeme alışkanlığı olmayan halkın bulunması gibi durumlar proje hazırlamada dikkate alınmalı ve pazarlamanın nerelerde yapılabileceği önceden planlanmalıdır.

(*) E.Ü. Ziraat Fakültesi Hayvan Yetiştirme ve Su Ürünleri Kürsüsü

3. Suyun Özellikleri :

Daha önceki bölümlerde değinildiği gibi su koşullarının Alabalık üretimine uygun olması başarının ilk koşuludur. Kısaca özetlenirse, suyun bol olması, yazın su sıcaklığının 20°C nin üstüne çıkmaması, kışın 6°C nin altına düşmemesi, berrak ve kimyasal maddeler bakımından Alabalığın yaşamını etkileyecek ölçülerin dışında olmaması gerekir. Bu nedenle, suyun kimi fiziksel ve kimyasal analizlerinin yapılması ve Alabalık üretimine uygun olup olmadığının araştırılması proje hazırlamadan önce dikkatle incelenmelidir.

4. Suyun Debisi :

Alabalık işletmelerinin kurulacağı yerdeki su miktarı havuzlara konacak olan balık miktarını, diğer bir deyişle işletmenin balık üretim kapasitesini belirler. Özellikle yaz mevsiminde, su debisi havuzlardaki balık miktarına yetecek optimum düzeyden hiç bir zaman daha aşağı düşmemelidir. Optimum su gereksinimleri farklı yaşlarda değişimler gösterir. Kuluçka dönemi için su sıcaklığının 15°C nin altında kaldığı durumlarda aşağıda belirtilen veriler kullanılabilir.

5. Tesis Yerinin Seçimi :

Dönem	Su Gereksinimi
Kuluçka dönemi için	0,5 litre/dak. (1000 yumurta için)
0 - 3 aylık iken	1-3 litre/dak. (1000 yavru için)
4 - 6 " "	4-6 litre/dak. (1000 balık için)
6 - 12 " "	6-12 litre/dak. (1000 balık için)

Örneğin elimizde 6 aylık 4000 adet yavru balık var ise, bunlara verilecek su miktarı : $\frac{6 \times 4000}{1000} = 24$ litre/dak. olacaktır.

Bir Alabalık işletmesi planlanırken dikkate alınacak konuların başında tesisin nerede kurulabileceği gelir. Bu konuda göz önünde bulundurulması gereken noktalar şu şekilde sıralanabilir.

- Tüketim merkezine yakınlığı
- Ulaşım kolaylığı,
- Suyun havuzlara getirilmesi ve havuzlardan atılması için arazi eğiminin yeterli olması, (genellikle suyun alındığı nokta ile su boşaltım kanalı arasında 2 m. lik bir seviye farkının olması arzu edilir).

— Eğer toprak havuzlar kullanılacak ise toprağın yapısı, geçirgenliği incelenmelidir. Toprağın suda çözülerek balıklara zararlı etkiler yapabilecek maddeleri içermemesi, gerekir.

6. Üretim Kapasitesinin Belirlenmesi :

Bir Alabalık işletmesinin maksimum kapasitesini, yani üretebileceği en fazla balık miktarını, belirleyen en önemli etmen suyun miktarıdır. Ayrıca suyun kalitesinde (örneğin bol oksijenli olması) önemi büyüktür.

Uygun su koşullarında LEGER tarafından önerilen (HUET, 1970) yöntemle 1 lt/dakikalık bir su debisi ile yılda 1-1,5 kg. Alabalık üretmek mümkündür. Buna bir örnek verecek olursak 500 lt/sn. lik bir debiy_e sahip olan bir işletmede üretim kapasitesi :

(İyi önlemler alındığında bir havuzda kullanılan suyun birbirini takip eden havuzlarda kullanılması yolu ile bu verim miktarı 3-4 katına da çıkabilir. Verilen bu rakamın suyun 1 kez kullanılması durumunda geçerli olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır)

$500 \times 60 \times 1,5 = 45.000$ kg. olacaktır. Fakat hastalık koşullarında havuzlara verilen su miktarı arttıkça üretiminde belirli oranlarda artacağı açıktır. 1 m^3 su hacminde 15 kg. balık üretilebileceğine göre 45 ton balık üretimi için :

$45.000 : 15 = 3.000 \text{ m}^3$ havuz hacmine gereksinim olacağını hesaplamak mümkündür. Eğer su derinliği 1 m tutulursa 3000 m^2 lik yüzeyel bir havuz alanına gereksinim duyulacaktır.

İşletme kapasitesini belirleyen suyun miktarı ve özellikleri gibi teknik konular yanında ekonomik koşullar (pazar durumu, sermaye vs.) yem temini, yumurta temini, damızlık balık sağlanması gibi konular da işletmenin kapasitesi üzerinde önemli rol oynarlar. İşletmede çalışanların bilgi düzeyi, bakım ve besleme koşulları da üretime etki edecek etmenler arasında sayılabilir.

7. Projenin Teknolojisi :

Alabalık üretim işletmeleri farklı tip ve şekillerde yapılabilir. Üretim biçimi entansif, yarı entansif veya ekstansif olabilir. Bu nedenle gerek üretim havuzlarının şekli gerekse uygulanacak bakım, besleme, araç-gereç ve diğer teknikler ayrılıklar gösterebilir. Proje hazırlanırken, üretim biçiminin ve kullanılacak tekniklerin ayrıntılı olarak verilmesi ve bu tekniğin seçimine neden olan etmenlerin belirlenmesi zorunludur.

8. Projenin Teknik Yönü :

Projenin teknik yönü üretilecek olan ürüne göre kimi değişiklikler gösterebilir. Örneğin yapılacak uygulamada, sadece yumurta üretimine veya yavru üretimine öncelik verilebileceği gibi, sadece büyütme amacı ile yavru satın alınarak porsiyonluk balık üretimi de planlanabilir. Alabalık üretiminin tüm evrelerini kapsayan (yumurtadan anaç balığa kadar) bir işletme plânı da düşünülebilir. Projenin ayrıntılı bir şekilde planlanması nasıl bir üretim yöntemi uygulanacağı ve buna göre ne gibi yapılara gereksinme olduğu projede açıkça belirlenmelidir. Ayrıca bir yatırım uygulama planı hazırlanır. Projenin teknik yönünün belirlenmesinde SAYIN (1976) tarafından hazırlanan dispozisyonun dikkate alınmasında yarar vardır.

9. Araç ve Gereçler :

9.1. Sıhhi tesisat : Hasta balıkların tedavisinde veya çeşitli zararlılara karşı kullanılacak olan ilaç vs. gibi maddelerin saklanabileceği bir dolap bulundurulması zorunludur.

9.2. Ekipmanlar : Alabalık üretiminde kullanılan en önemli araç-gereçlerden biri yumurtaların kuluçkalanmasında kullanılan kuluçka tablalarıdır. İşletmede bulunması gereken kuluçka tablasının sayısı yumurta sayısına ve tablanın büyüklüğüne bağlıdır. Alabalık üretiminde kullanılan ekipmanların başında çeşitli büyüklükte ve balık yakalamaya yarayan kepçeler gelir. Her havuz için ayrı bir kepçe yapılması ve bir havuzda kullanılan kepçenin diğer bir havuzda kullanılmaması bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önleme bakımından üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur. Ayrıca balıkların havuzdan havuza taşınmasında farklı büyüklükte kovalara gereksinme olacaktır. Bunların dışında birde işletmede çalışan kişilerin giymesi gereken lastik çizme, yağmurluk ve iş elbiseleri bulundurulmasında yararlar vardır.

9.3. Taşıt Aracı ve Balık Taşıma Araçları :

Taşıt aracına olan gereksinme pazar yerinin uzaklığı veya yakınlığı, üretim kapasitesine ve balıkların ölü veya canlı olarak pazarlanması durumuna bağlıdır. Küçük kapasiteli, yola yakın ve işletmenin yakınında balık pazarlama söz konusu ise taşıt aracına gereksinme duyulmayabilir. Bunun dışında taşıt aracı önemli bir gereksinmedir. Ayrıca balıkların pazara canlı olarak taşınması söz konusu olduğu zaman bir su tankı ve oksijen tüpünün bulundurulması zorunludur. Eğer balıklar ölü olarak pazarlanacaklarsa balık taşıma kasaları bulundurulmalıdır.

10. Yararlanılabilecek Eserler :

1. CANYURT M. A., 1978. Alabalık Üretimi. E. Ü. Ziraat Fakültesi Zootekni Derneği Yayını, 6, 66 S.
2. HUET M., 1970. Traité de Pisciculture. 1. Vol. 718. P. Ed. ch. de Wyngaert. BRUXELLES.
3. SAYIN E., 1976. Alabalık Kültürü Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bak. Su Ürünleri Gen. Md. Yayını, 9, 80 S.
4. TÜMAŞ, 1972. Küçük ve Orta Tip Alabalık İşletmeleri Fizibilite Raporu (tip proje), Başbakanlık D.P.T. Müsteşarlığı yayını. 26 S.

EKENERLER KOLLEKTİF ŞİRKETİ

HÜSEYİN EKENER - İBRAHİM EKENER

**Ürettiği kaliteli
yemlerle hayvan
yetiştiricilerinin
hizmetindedir.**

Ekenerler Kollektif Şirketi

Tel : 379

Söke - AYDIN

AKSAN

RÖMORK VE TANKER SANAYİİ
YUSUF AK

- MUHTELİF RÖMORKLAR
- TANKERLER
- TAM SAVURMALI HARMAN MAKİNASI
- SAMAN MAKİNASI

KALİTE SAĞLAMLIK GÜVEN

T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Koop. leri Kanalı
İle Satış

Fabrika : Yozgat Caddesi Şefaati - YOZGAT Tel : 251

TARIMSAN

**TARIM SANAYİ VE TİCARET
ANONİM ŞİRKETİ**

İskitler Cad. 14/2 (İtfaiye Karşısı) ANKARA Tel : 24 25 26

- IHI Shibaura Traktörleri Ankara Baş Bayii
- Tarımsal ekipmanlar
- Römörak - Su Tankeri - Harman Makinaları
- İş Makinaları
- Tarımsal Projeler
- ŞENEL Kompresörleri Doğu Bölge Başbayii

B A N D I R M A

Y E M F A B R İ K A S I

- ★ 20 SENEYİ AŞKIN TECRÜBESİ
- ★ TÜRKİYEDEKİ REKOR SATIŞLARI
- ★ ÜSTÜN KALİTELİ YEMLERİ İLE

**Sayın Hayvan Sahiplerinin
Hizmetindedir**

A Z Y E M

YÜKSEK RANDIMAN

BOL KAZANÇ

ANCAK YEMLERİMİZLE GERÇEKLEŞİR

**Telf : 33 66
15 04**

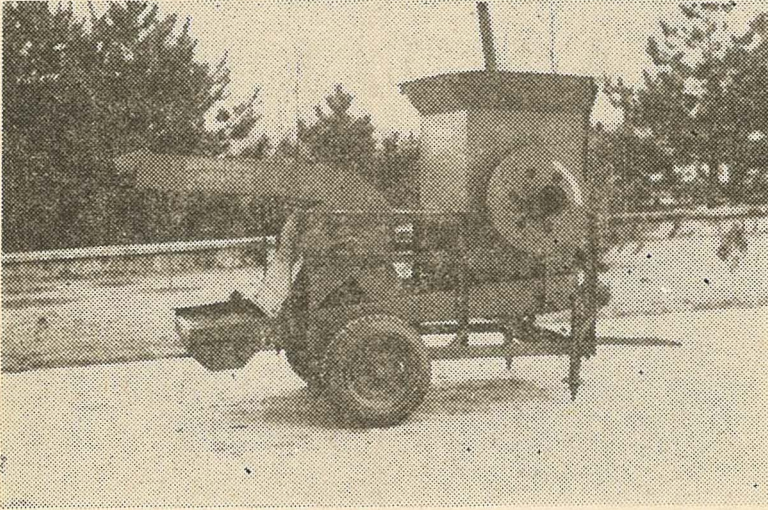

Dalkıran

ZİRAİ ALETLER İMALATHANESİ

İnönü cad. Kalecik-ANKARA

- TAM SAVURMALI HARMAN MAKİNASI
- RÖMORKLAR
- SU TANKERLERİ
- KAZAYAĞI

SATIŞLARIMIZ T.C. ZİRAAT BANKASI ve TARIM KREDİ
KOOPERATİFLERİ KANALI İLE DE YAPILMAKTADIR

ADRES : İNÖNÜ CAD. KALECİK - ANKARA

TEL : 85

her arazide, her mahsulde

PİMAŞ

yağmurlama sistemi

Tarlayı sürdün... Gübreyi serptin... Tohumu ektin...

Ya yağmur?...

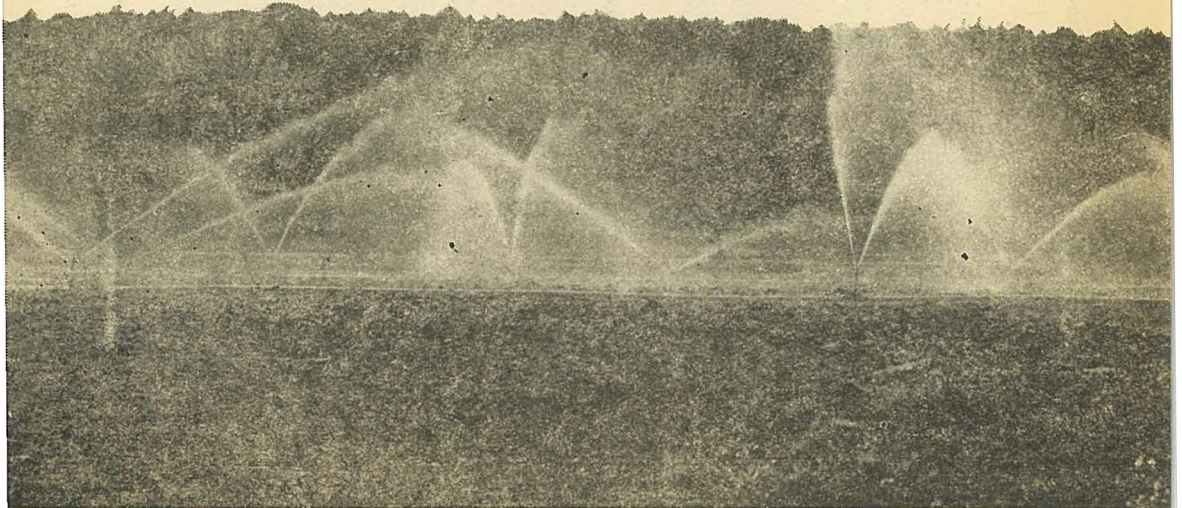
Yağmur elinin altında :

PİMAŞ YAĞMURLAMA SİSTEMİ, istediğin an istediği kadar yağmur yağdıracak tarlana

PİMAŞ YAĞMURLAMA SİSTEMİ, suyu ziyan etmeden, tohumları, gübreyi sürüklemeyen, toprağa kaymak bağlatmadan, sindire sindire sulayacak tarlaları...

Mahsul çok bol olacak...

PİMAŞ
"çiftçinin dostu"

ÖZERDİREN

TARIM MAKİNALARI SANAYİ

- TAM SAVURMALI ELEMELİ
HARMAN MAKİNALARI
- MİBZERLER

KALİTE SAĞLAMLIK UCUZLUK

Adres : Sanayi Çarşısı Gevherabat Sokak No. 12 - KONYA

Tel : 32 555

KARAMAN

Yem Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.

KARAMAN YEM FABRİKASI

- ★ BÜYÜK VE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN YEMLERİ
- ★ KANATLI KÜMES HAYVANLARI YEMLERİ İLE
HAYVAN YETİŞTİRİCİ VE
BESİCİLERİNİN
DAİMA HİZMETİNDEDİR

Adres : Konya Asfaltı Üzeri P.K. 17 Tel : 14 43 - KARAMAN

TEMPE

YEM FABRİKALARI VE ÜRETİCİLERİN HİZMETİNDE

PRODÜVİLERİMİZ :

- **MEGAFAC 343/5**
Broyler yemleri için komple Premiks
- **MEGAFAC 202/5**
Yumurta yönlü civciv yemleri için komple Premiks
- **MEGAFAC 211/5**
Yumurta yönlü Piliç yemleri için komple Premiks
- **MEGAFAC 222/5**
Yumurta tavuğu yemleri için komple Premiks
- **MEGAFAC - D/5**
Damızlık yönlü tavuklar için komple Premiks
- **DEBIFAC Premiks**
Kafeste beslenen yumurta tavukları için yem katkı maddesi
- **MEGAFAC 343/60**
Broyler yemleri için komple konsantre
- **L-LYSİNE Premiks % 25**
Kanatlı yemleri için amino asit katkı maddesi
- **MEGALEN Premiks % 12.5**
Kanatlı yemleri için koksidiostat
- **MEGALEN - KA Premiks**
Kanatlı yemleri için Vitamin takviyeli koksidiostat
- **OSSİTETRA Premiks**
Broyler yemlerinde verim arttırıcı faktör
- **MEGAFAC 285/5**
Süt ve besi yemleri için komple premiks
- **MEGAFAC 285/2**
Süt ve besi yemleri için komple premiks
- **MEGAFAC 296/5**
Kuzu ve buzağı yemleri için komple premiks.

TEMPE

KİMYASAL YEM KATKILARI SANAYİİ A.Ş.

Bahçeler Sok. 1/10 Dülger Ap. Mecidiyeköy - İst. Tel : 66 05 65-66